

СИДОРЕНКО
Віктор Дмитрович —
академік НАМ України,
віце-президент Національної
академії мистецтв України

МИСТЕЦТВО І КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГУМАНІТАРНИХ ВИКЛИКІВ

Шановні колеги!

У традиційному середовищі національних галузевих академій Академія мистецтв посідає особливе місце. З формального боку, кількість академіків і членів-кореспондентів у наших лавах є найменшою порівняно з іншими академіями, а кількість науково-дослідних установ, що здійснюють основну діяльність, взагалі гранично мала — усього два інститути: Інститут проблем сучасного мистецтва, який у грудні відзначатиме п'ятнадцяту річницю, та Інститут культурології, створений 2007 року.

Відсутність у назві нашої Академії слова «наука», на відміну від інших національних академій, мовби заглиблює діяльність Академії мистецтв безпосередньо в суспільство, в мистецтво, у живу тканину культури, перетворюючи її з суто академічної інституції на загальнокультурну, загальногуманітарну, а отже, спрямовану на людино-орієнтовані дослідження. У цьому полягає специфіка нашої Академії.

Саме через це слід наголосити на двох рівноцінних векторах суспільно-культурної орієнтації Академії мистецтв. З одного боку, це постійне виявлення тісного зв'язку мистецтва з наукою, що споріднює Академію мистецтв з іншими академіями України і творить культурно-мистецьку складову української науки. З іншого боку, це постійне виявлення тісного зв'язку мистецтва з культурою, що споріднює Академію мистецтв із суспільними запитамі, громадськими викликами, з бурхливим життям культури, з тим, що є запорукою свідомого існування народу в часі і просторі. Саме це дозволяє наочно виявити парадигму національної самоідентифікації та головний принцип існування, по-перше, людини в світі, по-друге, — країни на сучасній геополітичній карті.

Усвідомлюючи важливість існування цих двох векторів у рамках фундаментальних наукових напрямів, Академія мистецтв прагне досліджувати феномени і явища сучасної куль-

На фото справа наліво: віце-президент Національної академії мистецтв України В.Д. Сидоренко, президент Національної академії аграрних наук України Я.М. Гадзало і президент Національної академії медичних наук України В.І. Цимбалюк

тури у тривимірний спосіб, виходячи з поділу культури на матеріальну, суспільну і духовну, в кожній з яких неодмінно присутня мистецька складова.

Звісно, можна будь-який культурний продукт вивчати природничими методами. Однак не варто забувати, що тоді ми не зможемо розкрити справжній зміст цього продукту — від художніх творів до гаджетів. Найдокладніший акустичний аналіз симфонії або фізико-хімічний аналіз фарб на полотні з усіма їх тонкощами не дають жодного уявлення про мистецький сенс музики або живопису. Бомбардувальник і пасажирський лайнер влаштовані технічно приблизно однаково, але виконують протилежні культурні функції. Навіть суто природні за походженням явища, потрапляючи в сферу соціальної дії, тобто в сферу культури, набувають якостей, які не можна вловити природничими методами: жодна з природознавчих наук не зможе пояснити, чим, наприклад, відрізняється ліс як місце романтичного усамітнення від того ж лісу як об'єкта господарського використання. Тут потрібні власні

методи культурології та мистецтвознавства, розробленням і застосуванням яких і займається Академія мистецтв.

За одним із визначень, культура у найширшому сенсі — це те, що робить тебе чужим, коли ти залишаєш свій дім; мистецтво — це те, що робить тебе своїм будь-де.

Усе, в чому і чим живе людина, — від міфу до сучасного технічного знаряддя, від поезії до основоположних соціальних інституцій — усе це культурні реальності, що народилися з осмисленої суспільної поведінки, несучи сенс для кожної людини.

Реальність культури полягає як у реальних способах і засобах життя невгамовних індивідів, так і в них самих як суб'єктах власного історичного буття. Саме в них — істинний смисл, мета й зміст загальнолюдської культури як такої і національних культур, по-своєму унікальних.

Ось чому больові точки культури — це живий біль людей, їхня розгубленість через розрив з минулим, гостре невдоволення сьогоденням, невіра в майбутнє або й острах перед ним.

Такий біль — симптом патологічних процесів у тілі культури, лише усвідомивши й проаналізувавши які можна віднайти ліки для зцілення.

Вільне духовне виробництво — множинний момент творчості, тобто перетворення, винаходу нового, реконструкції старого. Справжній майстер створює небачене, неповторне, якийсь всесвіт духу, світ ідей і героїв, який неможливо сплутати з жодним іншим. Про унікальність праці талановитого художника навіть порівняно з працею талановитого вченого свого часу добре сказав фізик Яків Борисович Зельдович: «Місячну сонату» міг створити лише Бетховен, «Я помню чудное мгновенье...» — лише Пушкін, а відкрити нейтрони міг не лише Джеймс Чедвік». У цій різниці між «лише» і «не лише» приховані й таємниці мистецтва, і ціла суспільна проблема, на вирішення якої спрямована, зокрема, діяльність Академії мистецтв.

Творчість таких славетних митців — членів нашої Академії, як художники Георгій та Сергій Якутовичі, Т. Яблонська, режисери С. Данченко, Михайло та Юрій Ілленки, Р. Балаян, К. Муратова, Б. Ступка, композитори Є. Станкович, Л. Дичко та ін., підтверджує цю тезу.

Культура, як і мистецтво, не можуть бути оманливими, вони просто існують, оскільки суспільство є саме таким, яким воно є в культурі та мистецтві. Таким чином, як здатність, що лежить в основі художньої діяльності, так і потреба, що нею задовольняється, ховаються в глибинах внутрішнього світу людини і, на відміну від функціональних потреб, не виражаються буквально і в усій повноті.

Досліджувати ці процеси складно, оскільки фундаментальна студія у гуманітарній сфері принципово, докорінно відрізняється від фундаментальної студії у технічних або природничих дисциплінах. Якщо в природничих або технічних науках процес експерименту порушує зв'язки всередині досліджуваного предмета, в гуманітарних дисциплінах ці зв'язки не порушуються, а встановлюються.

Мистецтво завжди було явищем не моностилістичної, а полістилістичної культури. Скажімо, політична революція може статися відразу, а життя залишатиметься незмінним, доки не

відбудеться стильовий переворот. Стильовий переворот у свідомості, у житті, у ставленні до власної оселі, вулиці, міста, країни. А відбувається цей переворот завдяки Мистецтву — Архітектурі, Дизайну, в цілому Культурі. Втім, і традиція, і канон як способи поведінки митця в культурі позбавляють художника, митця вибору: він має працювати лише так, як це здатний зрозуміти соціум.

Традиція живе там, де можливість вибору не усвідомлюється. Але без порушення традицій і канонів немає руху, і через це мистецтво, а з ним і культура, іноді зациклюються в етнографічно встановлених межах, раз у раз редуцуючи етноформи як значущі символічні форми. Відомо, що вічних символів не існує, і будь-який «вічний символ» з плином часу змінюється, інакше суспільство перебуватиме у культурній стагнації.

Очевидно, протиріччя між мистецтвом і політикою, художником і владою в самій основі антиномічні, нерозв'язні. Напевно, єдиний сенс існування художника як творчої особистості полягає в самозначущості, самоцінності створюваного. Нехай не всім ця залежність і цінність відкриваються. Але в цьому випадку художник творить не на потребу дня, оскільки і згода із владою, і опозиція до неї — це по суті одне й те саме, лише творчість нікому й нічому не підвладна.

Позначається на діяльності художника і влада юрби, прагнення будь-що і за всяку ціну стати популярним. Це майже завжди супроводжується поступкою смакам маси й моральними втратами, які спустошують талант, виймають з нього душу. В умовах зростаючої комерціалізації сучасного мистецтва, перетворення форм культури на ринок цінностей ця тенденція знаходить сприятливе середовище, і змагання талантів перетворюється на «ярмарок марнославства». Коли кожен, скажу словами Гегеля, вітає художника як свою рівню, пестить і голубить його: ти з наших, ти не хочеш нічого особливого, то він одного разу усвідомлює, що вже не належить самому собі.

У більш ніж 300 фундаментальних дослідженнях, в одноосібних і колективних моно-

графіях, у збірниках наукових праць, у мистецьких каталогах, у довідниках і словниках, створених у стінах Академії мистецтв за останні п'ятнадцять років, у виставкових заходах, у міжнародній участі членів Академії, яка репрезентувала Україну, скажімо, на чотирьох мистецьких бієнале у Венеції, — у всій своїй представницькій діяльності Академія завжди робить акцент на тому, що низький рівень культури і відсутність свободи творчості породжують суперечливі явища в суспільстві, негативно впливаючи на суспільні процеси.

Отже, Національна академія мистецтв не в останню чергу піклується про репрезентацію культурних здобутків України як всередині країни, так і за її межами, сприяючи поліпшенню форм репрезентативної культури та розвитку форм культурної дипломатії. Формування суспільної свідомості в галузі культури і мистецтва та культурної політики держави — ось головна мета діяльності Академії, предмет її турбот, джерело інтелектуальної активності і запорука сталої еволюції культурної і мистецької сфери України.